

Любомира Ластовецька, доцент кафедри

методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ УКРАЇНСЬКОГО МЕЛОСУ НА ТВОРЧІСТЬ Л.М.РЕВУЦЬКОГО (НА ПРИКЛАДІ ЦИКЛУ “ГАЛИЦЬКІ ПІСНІ”)

У поданій статті на прикладі творчості видатного українського композитора Левка Миколайовича Ревуцького простежуються деякі особливості впливу українського народно-пісенного мелосу, зокрема у його вокальному циклі “Галицькі пісні”. При цьому автор звертає увагу як на регіональні особливості мови, так і на інтонаційну специфіку аналізованих пісень.

Актуальність проблеми. У зв'язку з тим, що як для дослідників, так і для усіх меломанів надзвичайно важливими видаються усі проблеми, пов'язані з життям і творчістю Л.М.Ревуцького (1889 – 1977), корифея вітчизняної музики, ми вирішили звернутись до його вокальної спадщини та проаналізувати цикл “Галицькі пісні”. При цьому звертаємо увагу на те, яким чином композитор, народившись на Чернігівщині, використовує західноукраїнські регіональні особливості мови та специфічні інтонації.

Аналіз основних досліджень та публікацій. З тих досліджень, що стосуються поставленої у статті проблематики, хочемо виділити окремі розділи та спогади в монографіях Т.В.Шеффер, у дисертаціях В.Д.Кирейка, Н.О.Герасимової-Персидської, Н.О.Горюхіної, в працях М.Г.Бялик, Б.М.Фільц та ін. В останні роки побачила світ книга В.В.Кузик “Л.М.Ревуцький: статті, спогади”, але і тут під іншим кутом зору висвітлюється та проблематика, яка опинилась у центрі уваги даної статті.

Мета статті. Метою статті стало виявлення деяких закономірностей втілення української семантики як на рівні образного змісту, так і на рівні мовних й інтонаційних особливостей, простеження одного з найвагоміших джерел творчості Л.М.Ревуцького при створенні циклу “Галицькі пісні”.

Виклад основного матеріалу. Українська народна пісня справила могутній вплив на формування особистості Л.Ревуцького, забарвила своєю самотністю музичну творчість і пробудила ширший інтерес до музичного фольклору, який був присутній протягом усього творчого

життя мистця.

Уже в дитинстві з особливою силою вабили юного музиканта чари української народної пісні. Дружба з сільськими хлопцями, добродійні стосунки родини Ревуцьких з односельцями сприяли тому, що Левко часто міг слухати українську пісню в народному виконанні¹.

Як зазначає дослідник М.Г.Бялик, “...майбутній композитор ріс у сприятливій обстановці, де панували різноманітні інтелектуальні інтереси... Батько композитора закінчив духовну семінарію у Полтаві і був освідченою людиною, музично обдарованою, мав хороший голос, захоплювався грою на скрипці. Всі ці вміння він передав своїм синам... Мати Левка Миколайовича закінчила приватний інститут шляхетних дівчат, вільно володіла німецькою та французькою мовами, добре знала і любила музику...” [1, 12].

Значний вплив на культурний розвиток композитора справив старший брат Дмитро, відомий український філолог, фольклорист і мистецтвознавець, який стежив за художніми вподобаннями брата та прищеплював йому любов до рідної мови, фольклору та традицій.

Навчався Л.Ревуцький у приватній гімназії Г.Валькера і в музичній школі М.Тужковського по класу фортепіано у М.В.Лисенка, основоположника української класичної музики. Можна з певністю сказати, що Лисенко справив могутній вплив на формування Ревуцького як піаніста та композитора. Левко Миколайович пізніше так написав: “З синівською любов'ю, з почуттям сердечної вдячності згадую ті дні, коли Микола Віпалійович давав мені уроки. Він мій справжній учитель, перший вихователь. Адже Микола

¹ Лев Миколайович Ревуцький народився 8 (21) лютого 1889 року в селі Іржавець, колишньої Полтавської губернії, нині Чернігівської області, а помер 30 березня 1977 року в Києві.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ УКРАЇНСЬКОГО МЕЛОСУ НА ТВОРЧИСТЬ Л.М.РЕВУЦЬКОГО (НА ПРИКЛАДІ ЦИКЛУ “ГАЛИЦЬКІ ПІСНІ”)

Віталійович розкрив мені очі на обов'язки перед народом, суспільством, формував мої музичні смаки... Його заповіді, його ідеї стали провідною зіркою в моїй творчій діяльності” [5, 3].

Після закінчення гімназії Левко Ревуцький навчався на фізико-математичному, юридичному факультетах Київського університету та в Київському музичному училищі Імператорського Російського музичного товариства, в якому викладали випускники Петербурзької, Московської, Паризької, Ляйпцигської, Празької консерваторій.

У 1910 році Київське училище було реорганізоване в консерваторію, де Ревуцький займався в класі видатного українського музиканта Г.В.Ходоровського та по класу композицій в Р.М.Глієра.

Яскравість, оригінальність таланту Ревуцького виявилися у створенні самобутніх, новаторських і в той же час глибоко національних творів, наприклад, кантати-поєми “Хустина”, “Оди пісні”, симфоній, концертів та багатьох інших, які стали класикою першої половини ХХ століття. Особливе місце у творчій спадщині майстра займають обробки українських народних пісень для голосу з фортепіано (більше 120), які зібрані у циклах “Сонечко”, “Галицькі пісні”, “Козацькі пісні”.

Як підкреслює М.Бялик, на відміну від Миколи Лисенка та Миколи Леонтовича, що самі записували більшість оброблених ними пісень у народному виконанні, Ревуцький брав мелодії зі збірників інших авторів, або ж записував їх з голосів професійних мистців. Деякі пісні, наприклад, були взяті із збірника К.Квітки “Українські народні мелодії” (К.,1922), інші – зі збірки старшого брата композитора Д.Ревуцького “Золоті ключі” (К.,1926). Частина обробок композитор записав з уст видатних українських мистців: відомого актора П.Саксаганського, фольклориста М.Гайдая, актриси Є.Петляш, співаків Д.Євтушенка та А.Доліво-Соботницького [1, 77 – 78].

Більшість своїх обробок Л.Ревуцький створив у період з 1924 до 1927 р. в тому числі й вокальні цикли. Серед стимулів, що зумовили звернення Ревуцького до фольклору, було вдале виконання відомим на той час співаком А.Доліво-Соботницьким ряду його обробок. Саме для репертуару цього співака і на його замовлення композитор написав цикл “Галицькі пісні”. Оскільки цикл призначений для концертного виконання, це безпосередньо вплинуло на рівень складності та особливості його стилю.

Цикл “Галицькі пісні” був написаний в 1926 році, а його перше виконання відбулося в цьому ж році в Харкові. На прем'єрі був присутній тоді же

студент Харківського музично-драматичного інституту композитор В. Борисов, що з часом згадував: “Деся в 1927 – 28 рр. Доліво заспівав обробки галицьких пісень Л.М.Ревуцького. Я був у захопленні від пісень “Червона ружа”, “Моя мила, премила”, “Їхав козак на війноньку”... Я детально їх програв, і моє захоплення від них лише посилювалося... Я вважаю, що в українській музиці “Галицькі пісні” – свого роду діамант, відточений великим майстром” [2, 120 – 122].

Даний цикл містить 8 різних за характером пісень, а саме “Червона ружа трояка”, “Ой сусідко, сусідко”, “Я в квартиронці сиджу”, “Моя мила – премила...”, “На вулиці скрипка грає”, “Як ми прийшла карта”, “Ой зажурились стрільці січовії” та “Їхав стрілець на війноньку.” Обробки циклу відзначаються фактурною розмаїтістю, цікавою метро-ритмікою, багатством індивідуального-психологічного “прочитання” фольклорних мелодій з Галичини.

З приводу видання циклу “Галицькі пісні” в 1928 році у листі до Дмитра Ревуцького композитор розкриває своє розуміння опрацювання народних зразків: “Етнографічної гармонізації не може бути. Тут усяка гармонізація зайва. Підхід у справі вибору цілком суб'єктивний... дуже важко, навіть неможливо розкрити моменти творчого процесу під час гармонізування. То процес глибоко інтуїтивний, в ньому відіграє роль зміст пісні, складові ниточки різних асоціацій аж до часів дитинства, умов та обставин. В яких доводилося сприймати мелодійні звороти, чи то ці самі, чи то схожі до них, і в решті настрою самого автора. Такі твори є перехідний ступінь до цілком оригінальної творчості (без запозичення готового етнографічного матеріалу в народному дусі)” [4, 2].

За класифікацією дослідників, більшість пісень циклу належать до соціально-побутових, причому кожна пісня особлива: наприклад, “Червона ружа трояка” – це пісня “про жіночу долю” (за визначенням І.Я.Франка), про жінку, яка вийшла заміж за п'яницю; пісня друга (“Ой сусідко, сусідко”) та п'ята (“На вулиці скрипка грає”) – жартівливі, що виконуються відповідно парубком та дівчиною, причому мелодичний малюнок другої близький до угорського чардашу, а п'ята має будову шумки; “Як ми прийшла карта на роковань” – яскравий зразок рекрутської пісні, сповненої суму розлуки з коханою людиною, а “Я в квартиронці сиджу” – пісня закоханого парубка, якого розлучають із коханою.

Особливе місце займають пісні “Ох і зажурились стрільці січовії...” та “Їхав стрілець на війноньку...” (оповідь про смерть милого на

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ УКРАЇНСЬКОГО МЕЛОСУ НА ТВОРЧИСТЬ Л.М.РЕВУЦЬКОГО (НА ПРИКЛАДІ ЦИКЛУ “ГАЛИЦЬКІ ПІСНІ”)

війні), дещо пізніші за часом створення. Це стрілецькі пісні, пов'язані з конкретно-історичною реальністю – світовою війною та участю в ній українців-галичан (січових стрільців) [3, 77].

Загалом, у збірці “Галицьких пісень” переважає сумна настроєвість (крім двох жартівливих пісень), провідним є мотив розлуки у різних модифікаціях: або розлука коханих (через те, що дівчину віддають за нелюба), або розлука з батьківщиною через службу у війську, або ж розлука чоловіка з дружиною через вимушене заробітчанство далеко від рідної домівки.

Наскрізним мотивом збірки можна вважати мотив людської неволі: недоля жінки, у якої чоловік п'яниця, недоля молодого хлопця, якому судилася рекрутчина, недоля розлучених закоханих, недоля цілої землі, сини якої мусять гинути у лавах чужих армій.

У пісні “Іхав стрілець на війноньку” можемо простежити елементи та символи деяких архаїчних міфо-поетичних моделей мислення: це, зокрема, семантика хустини, якою покривають очі загиблих воїнів, тут можна провести паралель з червоною козацькою китайкою у піснях часів козацтва.

Наприклад, у пісні “Я в кватироньці сиджу” лірична героїня звертається до вітру. Таке звертання до могутніх сил природи має надзвичайно давні корені, сягаючи часів первісного міфологічного синкретизму сприйняття світу. Таке співвідчуття базується на анімізмі – одухотворенні всього суцього, наближаючи людину до природи.

Звісно, на текстах пісень не міг не позначитися культурно-історичний контекст доби, в яку вони були створені. Він виявляється, насамперед, у лексиці, адже кожна культурна епоха витворює власні мовні реалії: часто з'являються нові слова, інколи вони запозичуються, відповідно модифікуючись. Так, багатісні культурні зв'язки українців з угорцями привели в результаті до запозичень з угорської мови. На лексичному рівні “Галицьких пісень” Ревуцького вплив угорської мови позначився у таких запозиченнях, як “фраїр”, “чардаш”.

У текстах “Галицьких пісень” виразно виявилися особливості західно-українського мовного ареалу, зокрема, лемківської говірки. Зокрема, можемо спостерігати наявність властивих для лемківського діалекту лексичних форм, причому займенники “тобі”, “мені” вживаються послідовно в короткій формі “ти”,

“ми”, прислівний займенник “ї” має специфічну форму “є”: “...бо я єї брат”. У формі зворотних дієслів частка “-ся” вживається окремо від основи дієслова: “Ой та чи ся верне, та чи ся поверне”, “Стали ми ся сльози з очей ляпи”.

У формі особових дієслів майбутнього часу із дієсловом “бути” в багатьох текстах циклу сполучається не інфінітив, а активний дієприкметник минулого часу на “-ла”: „будеш робила”. Особові дієслова теперешнього часу в більшості пісень закінчуються на “-т”²: “мусит”, “робит”. Фонетичні особливості деяких слів також дуже специфічні, зокрема, форма дієслова “хотіти” у другій особі вживається як “хцеж”, а дієслова “бути” – “будзеш”.

У деяких піснях збірника не помічаємо виразних особливостей лемківської говірки, натомість маємо риси, спільні для мови усної народної творчості всіх українських земель. Це зменшувально-пестливі форми іменників (війнонька, дівчинонька) та прикметників (стрільці січові, миленька чорнобривенька), повні форми прикметників жіночого та середнього роду на “-ая”, “-еє”, “-її”: стрільці січові, безсонні очі.

Цикл “Галицькі пісні” Левка Ревуцького є безсюжетним. Композитор зазначив, що “Пісні для збірки вибрано випадково: вони дуже різні щодо свого змісту, якості і походження” [1, 103]. Логіку побудови циклу можемо простежити частково у вербальному тексті, який хоч має певні змістовні зв'язки, поєднаний довільно, але найяскравіше це позначилось на логіці музичного матеріалу циклу, який містить єдині інтонаційні зерна побудови.

Перше з таких зерен – еолійський звукоряд в обсязі терції з субквартою. Взагалі, така звукорядна конструкція дуже розповсюджена в українському фольклорі, особливо в Подільському та Поліському регіонах. Тому не дивно, що в циклі Ревуцького ми бачимо її в шести піснях з восьми. Причому в I, VII та VIII піснях на цій конструкції будується вже перша фраза пісні, в VI пісні подібний інтонаційний зворот бачимо у другій фразі (“...став я свого неня”), а в IV аналогічний зворот завершує куплет (“...не будеш, не будеш.”).

Друге інтонаційне зерно починається з тонічного звуку: нисхідна кварта та поступеневий хід до III щаблю. Воно відіграє менш значну роль в циклі, ніж перше. На ньому будується I фраза пісні “Як ми прийшла карта”, яка є найцікавішим зразком західноукраїнського фольклору. А в I та IV піснях цей інтонаційний зворот з'являється в кульмінаційній зоні куплету (“Ой, мала я мужа, ой, бо ти моя не будзеш, не будзеш!”).

² У літературній мові ці дієслова закінчуються на “-ть”.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ УКРАЇНСЬКОГО МЕЛОСУ НА ТВОРЧИСТЬ Л.М.РЕВУЦЬКОГО (НА ПРИКЛАДІ ЦИКЛУ “ГАЛИЦЬКІ ПІСНІ”)

Третє інтонаційне джерело значно менш поміне, алеразом з тим, воно більше змінюється. Так, в пісні “Я в квартироньці сиджу” воно включає хроматично змінений звук (до дієз). Найбільш виразно цей інтонаційний зворот використаний в пісні “Моя мила премила” (№4).

Таким чином, можемо відзначити, що незважаючи на “випадковість” вибору композитором пісень для циклу, вони мають спільні риси, джерела, що дає змогу вважати “Галицькі пісні” саме циклом, а не збіркою. Інтонаційна та змістовна арка виникає між I та групою VI – VIII пісень: це найбільш трагічна частина циклу.

Усередині цієї арки можемо простежити ще одну – жанрову: це дві досить драматизовані жартівливі пісні, які переключають слухача в іншу сферу, дещо відволікаючи від похмурого настрою інших пісень та сприяючи сприйняттю трагічної частини циклу.

Фортепіанна партія у циклі “Галицькі пісні” розвинена і складна, насичена поліфонічними сплетіннями народно-підголоскового плану, хроматизованими ходами, зворушливо тужливими, психологічно поглибленими мелодичними поспівками, звукообразальними прийомами, що імітують гру троїстих музик.

Загалом, цикл “Галицькі пісні” пройнятий глибокою любов’ю до пісні, до народу, який створив цю пісню, вистраждавши її в своїх думках та печалях. А сам композитор постає як людина, яка знає та поважає історію рідної землі, любить свою Батьківщину й вболіває за її долю.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Як відомо, українським пісням загалом притаманний особливий характер ліризму, який виявляється у сумній настроєвості, зажуреності,

зосередженості уваги не на розумовому, а на інтимному переживанні серця. Це так званий кордоцентризм, який зумовлює поетику української народної пісні, в тому числі й пісень даного збірника зокрема.

Таким чином, вже навіть на образно-тематичному, “ментальному” рівні збірки “Галицьких пісень” Левка Ревуцького можемо простежити типові для української поетики теми, образи і характери, які уособлюють в собі притаманні національні риси з відтінком західноукраїнського колориту в наявності постійних епітетів: червона ружа, темненька нічка, буйний вітер, діточки маленькі, чужий край та інших.

Інтонаційно-ритмічні особливості та гармонічна основа пісень циклу також апелюють до фольклору Західної України, який перебуває у тісній взаємодії з творчістю сусідніх народів: молдавського, угорського, польського та інших. У подальших дослідженнях можна було б ґрунтовніше простежити і порівняти ці різнонаціональні впливи на кожну пісню зокрема в циклі Л.М.Ревуцького “Галицькі пісні”.

1. Бялик М.Г. *Л.Ревуцький. Риси творчості.* –К.: Муз. Україна, 1973. – 200 с.

2. *Лев Николаевич Ревуцкий: Статьи. Воспоминания / Сост. В.В.Кузык.* – К.: Муз. Україна, 1989. – 272 с.

3. *Лісецький С.Й. Лев Миколайович Ревуцький.* – К.: Наук. Думка, 1989. – 184 с.

4. *Ревуцький Л. Галицькі пісні.* – Книгоспілка, 1928 р. – 25 с.

5. *Ревуцький Л. Мой учитель // Сов. Украина.* – 20.4.1941. – С. 3 – 4.

Л. М. Ревуцький
(1889 – 1977)